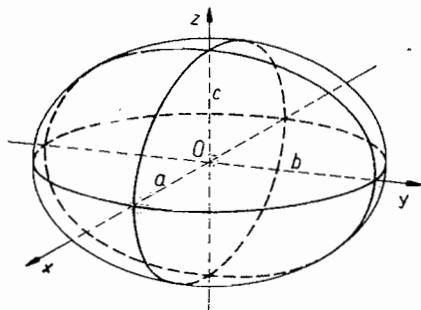

10. PLOHE DRUGOG REDA (NORMALNE JEDNADŽBE)*

Centralne plohe. Jednadžbe navedene niže dane su u *normalnom* obliku: *središte* plohe (tačka u kojoj se raspolavljaju sve tetive što krozan prolaze) je u ishodištu, a za koordinatne osi uzete su osi simetrije plohe. Pri tome su koordinatne ravnine ravnine simetrije.

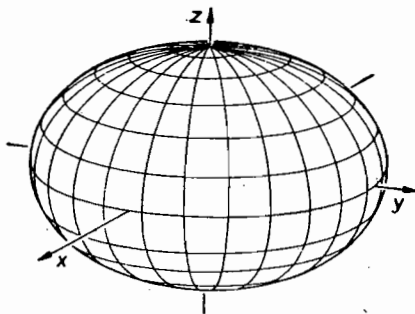
Elipsoid (sl. 212): $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} + \frac{z^2}{c^2} = 1$, a , b , c , su polovi.

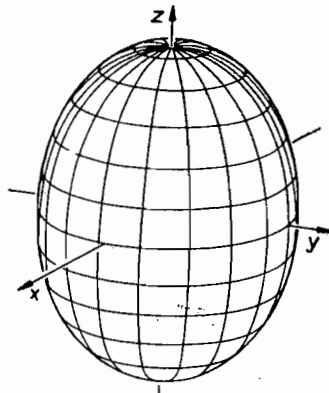
Sl. 212

Ako je $a = b > c$, imamo *spljošteni rotacioni elipsoid* (sl. 213) koji nastaje rotacijom elipse oko male osi elipse $\frac{x^2}{a^2} + \frac{z^2}{c^2} = 1$ u ravni Oxz .

Ako je $a = b < c$ imamo *produljeni rotacioni elipsoid* (sl. 214) koji nastaje rotacijom elipse oko velike osi elipse $\frac{x^2}{a^2} + \frac{z^2}{c^2} = 1$ u ravni Oxz .

Sl. 213

Sl. 214

* Opću jednadžbu plohe drugog reda vidi na str. 264.

Ako je $a = b = c$ imamo *kuglu*:

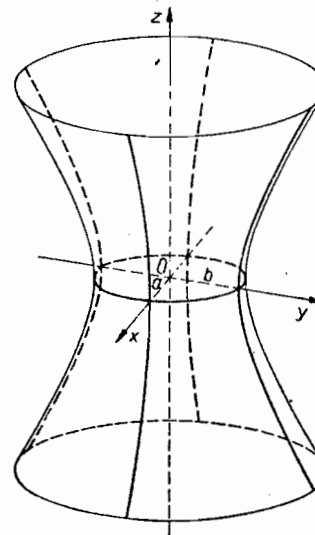
$$x^2 + y^2 + z^2 = a^2.$$

Svaka ravnina siječe elipsoid u elipsi (u posebnom slučaju u kružnici). Volumen elipsoida je $\frac{4}{3}\pi abc$.

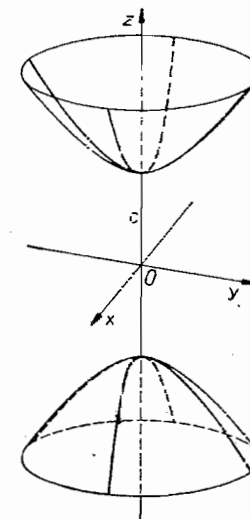
Jednokrilni (jednoplšni) hiperboloid (sl. 215): $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} - \frac{z^2}{c^2} = 1$, a i b su realne poluosi, c je imaginarna poluos.

O pravčastim izvodnicima vidi na str. 263.

Dvokrilni (dvooplšni) hiperboloid (sl. 216): $\frac{x^2}{a^2} - \frac{y^2}{b^2} - \frac{z^2}{c^2} = -1$, c je realna poluos, a i b su imaginarne poluosi.

Sl. 215

Sl. 216

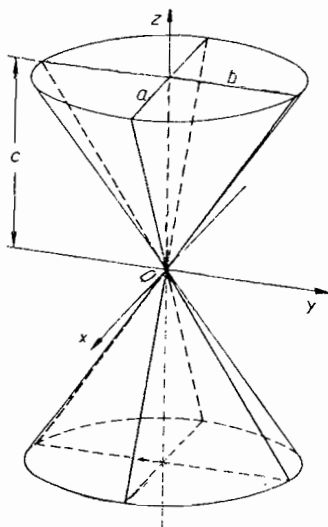
Za oba hiperboloida presjeci paralelni sa osi Oz su hiperbole (za jednokrlni hiperboloid može biti par pravaca koji se sijeku), a presjeci paralelni sa osi xOy su elipse.

Ako je $a = b$, onda hiperboloid može nastati rotacijom hiperbole s poluosima a i c oko osi $2c$, koja je za jednokrlni hiperboloid imaginarna, a za dvokrlni hiperboloid realna.

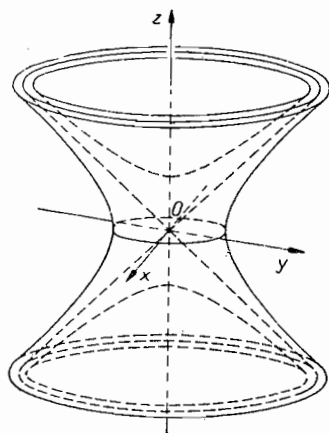
Čunj (sl. 217) $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} - \frac{z^2}{c^2} = 0$ ima vrh u ishodištu, a ravnalica

(vidi str. 201) mu može biti elipsa s poluosima a i b , kojoj je ravnina okomita na os Oz i udaljena za c od ishodišta. Taj čunj je asimptotički za dva hiperboloida $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} - \frac{z^2}{c^2} = \pm 1$, tj. svaka njegova

izvodnica se pri udaljavanju u beskonačnost neograničeno približava objema hiperboloidima (sl. 218). Ako je $a = b$ imamo uspravni kružni čunj (vidi na str. 201).

Sl. 217

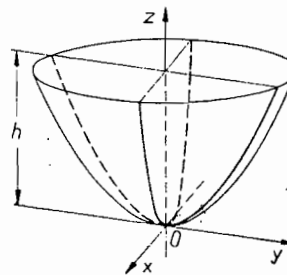
Sl. 218

Paraboloidi. Paraboloidi nemaju središta; za niže navedene jednačbe tjeme paraboloida je u ishodištu koordinata, os Oz je os simetrije, a ravnine xOz i yOz su ravnine simetrije.

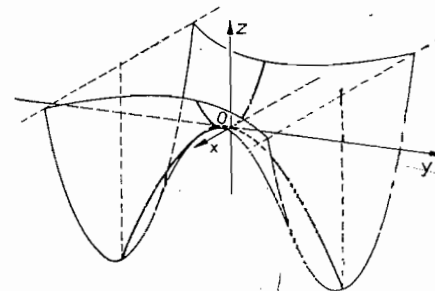
Eliptični paraboloid (sl. 219): $z = \frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2}$. Presjeci paralelni sa osi Oz su parabole; presjeci paralelni s ravninom xOy su elipse. Ako je $a = b$ imamo *rotacioni paraboloid*, koji nastaje rotacijom parabole $z = \frac{x^2}{a^2}$, u ravnini xOz , oko njene osi.

Volumen dijela paraboloida koji odsijeca ravnina okomita na njegove osi u visini h je $\frac{1}{2}\pi abh$, a to je polovina volumena eliptičnog valjka s istom bazom i visinom.

Hiperbolni paraboloid (sl. 220): $z = \frac{x^2}{a^2} - \frac{y^2}{b^2}$. Presjeci paralelni s ravninom yOz su sukladne parabole; presjeci paralelni s ravninom xOz su sukladne parabole; presjeci paralelni s ravninom xOy su hiperbole (a također i par pravaca koji se sijeku).

Sl. 219

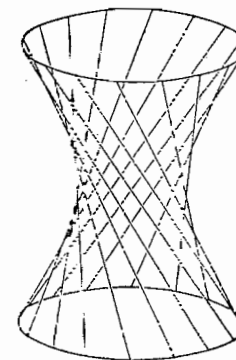
Sl. 220

Pravčastom izvodnicom plohe nazivamo pravac koji čitav leži u zadanoj plohi, npr. pravčasta izvodnica čunjaste ili valjkaste plohe.

Jednokrilni hiperboloid (sl. 221) $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} - \frac{z^2}{c^2} = 1$ ima dvije porodice pravčastih izvodnica:

$$I \begin{cases} \frac{x}{a} + \frac{z}{c} = u \left(1 + \frac{y}{b}\right), \\ u \left(\frac{x}{a} - \frac{z}{c}\right) = 1 - \frac{y}{b}; \end{cases}$$

$$II \begin{cases} \frac{x}{a} + \frac{z}{c} = v \left(1 - \frac{y}{b}\right), \\ v \left(\frac{x}{a} - \frac{z}{c}\right) = 1 + \frac{y}{b}; \end{cases}$$

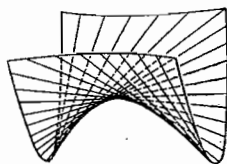
Sl. 221

u i v su po volji odaberivi.

Hiperbolni paraboloid (sl. 222) $z = \frac{x^2}{a^2} - \frac{y^2}{b^2}$ ima također dvije porodice izvodnica:

I) $\frac{x}{a} + \frac{y}{b} = u, \quad u\left(\frac{x}{a} - \frac{y}{b}\right) = z;$

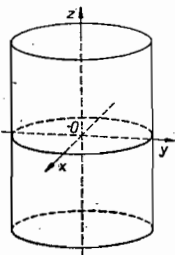
II) $\frac{x}{a} - \frac{y}{b} = v, \quad v\left(\frac{x}{a} + \frac{y}{b}\right) = z;$

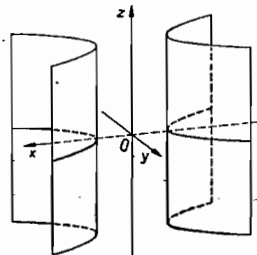
Sl. 222

u i v su po volji. Kroz svaku tačku plohe u oba slučaja prolaze dva pravca; po jedna izvodnica svake porodice (na sl. 221 i 222 nacrtana je samo jedna porodica).

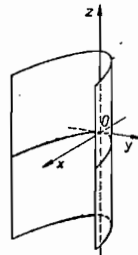
Valjci (cilindri): eliptični $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} = 1$ (sl. 223), hiperbolni $\frac{x^2}{a^2} - \frac{y^2}{b^2} = 1$ (sl. 224), parabolni $y^2 = 2px$ (sl. 225).

Sl. 223

Sl. 224

Sl. 225

11. PLOHE DRUGOG REDA (OPĆA TEORIJA)

Opća jednadžba plohe drugog reda: $a_{11}x^2 + a_{22}y^2 + a_{33}z^2 + 2a_{12}xy + 2a_{23}yz + 2a_{31}zx + 2a_{14}x + 2a_{24}y + 2a_{34}z + a_{44} = 0.$

Invarijante plohe drugog reda*:

$$\Delta = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} & a_{14} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} & a_{24} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} & a_{34} \\ a_{41} & a_{42} & a_{43} & a_{44} \end{vmatrix}; \quad \delta = \begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{vmatrix};$$

$S = a_{11} + a_{22} + a_{33};$

$T = a_{22}a_{33} + a_{33}a_{11} + a_{11}a_{22} - a_{23}^2 - a_{31}^2 - a_{12}^2.$

Te veličine se ne mijenjaju pri pomaku ishodišta i vrtnji koordinatnih osi.

* Ovdje je: $a_{ik} = a_{ki}.$

Oblik plohe drugog reda po njenoj jednadžbi određen je predznacima njenih invarijanata Δ, δ, S i T iz donje tablice. U toj tablici je redom pored naziva plohe i njena normalna jednadžba u koju transformacijom koordinate možemo dovesti zadanu jednadžbu. Jednadžbe tzv. imaginarnih ploha ne zadovoljavaju koordinate ni jedne realne tačke (osim dva izuzetka: vrh imaginarnog čunja i presječna imaginarnih ravnina).

Određivanje oblika površine drugog reda

I. $\delta \neq 0$ (centralne plohe)

	$S\delta > 0, \quad T > 0$	$S\delta$ i T nisu oba > 0
$\Delta < 0$	Elipsoid $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} + \frac{z^2}{c^2} = 1$	Dvokrilni hiperboloid $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} - \frac{z^2}{c^2} = -1$
$\Delta > 0$	Imaginarni elipsoid $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} + \frac{z^2}{c^2} = -1$	Jednokrilni hiperboloid $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} - \frac{z^2}{c^2} = 1$
$\Delta = 0$	Imaginarni čunj (s realnim vrhom) $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} + \frac{z^2}{c^2} = 0$	Čunj $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} - \frac{z^2}{c^2} = 0$

II. $\delta = 0$ (paraboloidi, valjci i parovi ravnina)

	$\Delta < 0$ (pri tome je $T > 0$)	$\Delta > 0$ (pri tome je $T < 0$)
$\Delta \neq 0$	Eliptični paraboloid $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} = \pm z$	Hiperbolni paraboloid $\frac{x^2}{a^2} - \frac{y^2}{b^2} = \pm z$
$\Delta = 0$	Valjkasta ploha ima za ravnalicu krivulju drugog reda. U ovisnosti o obliku krivulje (vidi na str. 244 i 245) imamo valjke raznih oblika (eliptični realni ili imaginarni za $T > 0$, hiperbolni za $T < 0$, parabolni za $T = 0$), ako se plohe raspadaju na dvije ravnine (realne, imaginarne ili identične). Uvjeti za raspad:	
	$\begin{vmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{14} \\ a_{21} & a_{22} & a_{24} \\ a_{41} & a_{42} & a_{44} \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} a_{11} & a_{13} & a_{14} \\ a_{31} & a_{33} & a_{34} \\ a_{41} & a_{43} & a_{44} \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} a_{22} & a_{23} & a_{24} \\ a_{32} & a_{33} & a_{34} \\ a_{42} & a_{43} & a_{44} \end{vmatrix} = 0$	